

שמות

בדרכי הטבע - לאלו שרחוקים ממנו ית', "ואז אראה באחריתם מי יצילם מיד המקרים ההווים".

באופן כללי הצדיקים זוכים להשפעה ישירה מהקב"ה - הנהגה בהארת פנים, והרחוקים מהשי"ת מונהגים ע"י המזלות ובדרכי הטבע - הנהגת הסתר פנים, אבל יש הרבה דרגות ביניים, כפי מדריגת האדם - באותה מידה השי"ת מנהיגו בהארת פנים ומצילו ממקרי הטבע.

מסכת אבות

פרק ה

פרנסת האדם תלויה בבטחון בה' ולא בהשתדלות

אוצר החכמה

הדברים תלויים הרבה במעלת מידת הבטחון של האדם בהשי"ת, בפרט במה שנוגע לפרנסת האדם, באיזו מידה צריך לעמול לפרנסתו, וגם כאשר האדם עוסק בסיבות המביאות לו פרנסה, צריך לדעת ולהכיר שזה רק מילוי חובתו, אבל באמת הקב"ה הוא השולט על הסיבות, והוא הקובע אם ובאיזו מידה יתפרנס האדם על ידם, ומי שאכן מכיר בכך לא יתאמץ לעסוק בסיבות יתר על המידה, באופן שהדבר יפגע בעבודת ה' שלו, שהרי בין כה וכה הצלחת הסיבות תלויה בידי שמים.

אוצר החכמה

כך כתב רבי אברהם בן הרמב"ם (המספיק לעובדי ה', שער הבטחון, עמ' פב): "ועכשיו שמע נא מאמר דוד כי המאמץ הנפרז לא יועיל אם לא יצטרף אליו סעד משמיים להשגת המבוקש, וכי האהובים לפניו יתעלה משיגים את משאלתם בנחת ובלי מורח או [במדריגה פחות גבוהה של בטחון] ביגיעה מועטת, כי הקב"ה נותן להם את צרכיהם גם בלי שיתאמצו ויתמסרו להרבות בהשתדלות, וזה מה שכתוב (תהילים קכז א-ב) 'אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו... שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שינה'". כלומר לצדיקים - ידידי ה', הקב"ה מפסק את צרכיהם בלי מאמץ מצידם "ולו הייתם מאלה האהובים עליו יתעלה בזכות בטחונכם בו היתה מפסקת לכם יגיעה מועטת ויכולתם לישון בשלווה".

הבוטח בה' לא יפריז בהשתדלות

עוד כתב (שם, עמ' פג) לבאר מהי הדרך הרצויה בעמל האדם לפרנסתו: "ומה שמעוררים עליו הוא שיעבוד אדם למחייתו באמצעים רגילים, בלי הפרזה והתמכרות יתירה, ויכיר בפנימיותו בעקרון התורה לגבי הבטחון", דהיינו שידע שמידת ההצלחה בהשתדלות תלויה במדריגת הבטחון שלו בהשי"ת, ולכן "יקדיש את רוב עתותיו לעיסוק בתורה ולקיום מצוותיה, כמו שכתוב בפרקי אבות (ב,ב) יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ".

"הישמר איפוא לב' תשקע ראשך ורובך בעבודה ובדאגות פרנסה", כי אם האדם טועה לחשוב שיש מערכת של סיבות טבעיות הפועלות וקובעות את מידת ההצלחה, א"כ ככל שירבה לעסוק בהם כך ישיג את מבוקשו באופן יותר מושלם, ואז "פן תהיה כאותם הרשעים שאינם בוחים בה' יתעלה אלא באמצעים ובגורמים חיצוניים", ולכן הם חושבים שהכל בידם, כי יש סיבות טבעיות שבהם תלויה ההצלחה, והם ישתמשו בסיבות כרצונם ועי"כ יעשו מה שיחפצו "ומתעלמים ממי שהוא מסבב הסיבות ומפעילן, הנאמר עליהם 'הבוטחים על חילם וברוב עשרם יתהללו' (תהילים מ, ז)".

סיכום: גדרי ההשתדלות לפרנסה

נמצינו למדים, שמחד גיסא חייב כל אדם ואף הצדיק הגמור הבוטח בה' (עיין בדברי ר"א בן הרמב"ם שם שהאריך בזה) להשתדל ולעסוק בסיבות טבעיות לצורך פרנסתו [אמנם לצדיק תספיק יגיעה מועטת], מפני שהקב"ה אינו רוצה שחיי האדם ומילוי צרכיו יתנהלו בדרך ניסית, אלא אדרבא הקב"ה חפץ במערכת הזו של הסיבות הטבעיות הפועלות בבריאה - מסיבות שונות, בין היתר כדי להעמיד את האדם בנסיון, שיהיה לו מקום לטעות ולחשוב שכל ההצלחה וההשגים הגשמיים תלויים בהשתדלות ובשימוש המירבי והנכון בסיבות הגשמיות, ועל האדם מוטלת החובה לעמוד בנסיון ולהתחזק באמונה שבאמת הכל תלוי במסבב הסיבות ומפעילן - הבוי"ת.

מאידך גיסא, אל לו לאדם להפריז בהשתדלות, שהרי כאמור ההצלחה והשגת המבוקש תלויים רק בהשי"ת, וככל שהאדם גדול יותר בבטחונו בהשי"ת בידיעה החושית שהכל תלוי רק ברצונו ית', נותן לו הקב"ה את מבוקשו ביגיעה מועטת. אדרכא, על האדם להתחזק בלבבו באמונה ובבטחון ולמעט בהשתדלות, שהרי אין לה' מעצור להושיע ברב או במעט, וגם במעט סיבות יתן לו הקב"ה את המגיע לו. כי אע"פ שהקב"ה יצר מערכת כוחות וסיבות טבעיות לכל מה שקורה בבריאה, אבל הוא ית' מסבב הסיבות כרצונו. יתירה מזו, הוא גם ברא מערכת עליונה יותר של כוחות השולטת על ההנהגה הרגילה של כוחות הטבע, ופועלת כגמול על מעשי האדם על פי חוקי השכר והעונש, והמשנה את המערכת התחתונה, ולכן השתדלות קטנה וסיבות מועטות יכולות לפעול גדולות ונצורות ברצון מסבב כל הסיבות.

הקב"ה אינו צריך את חוקי הטבע ובראם רק למעננו

סוף דבר, אע"פ שהקב"ה יצר מערכת של חוקים וסיבות שעל פיהם מתנהג העולם ונבראיו, העיקר הוא לדעת ולהאמין שהקב"ה אינו צריך את המערכת הזו כדי לנהל את העולם, שהרי הוא מהווה ומקיים את כל הבריאה מהנבראים העליונים ביותר ועד לשפלים ביותר בכל עת ורגע, אלא המטרה של בריאת החוקים והסיבות הטבעיות היא למעננו כדי שנשתמש בהם לעבודת ה' שלנו באופנים שונים, אחד מהאופנים הוא העמידה בנסיון שלא נטעה שהסיבות הם הנותנות לנו את צרכינו, אלא נתרומם ונכיר את מסבב כל הסיבות - הבורא יתברך שמו, ונבין שהכל תלוי ברצונו ולא בסיבות.

באותה מידה שנרגיש ונכיר את מסבב הסיבות, ונאמין שהוא ית' לבדו עושה הכל, כן השי"ת יעזור לנו וירומם אותנו מעל לחוקי הטבע והמזלות השונים, כמאמרם (שבת קנו) "אין מזל לישראל", וינהג אותנו באופן ישיר - בהארת פנים.

תמצית הענינים

- א. לדעת חכמי הטבע גם לולי חטא אדה"ר, היה עתיד למות, כי כל מורכב מוכרח להפסד. ולדעת רבותינו אדם הראשון נברא לחיות לעולם, ורק בגלל החטא נגזר עליו למות.
- ב. חוקי הטבע פועלים מפני שחפץ ה' שיפעלו, אלא הסתיר את רצונו כדי לתת מקום לבחירה לטעות.
- ג. אין הברכה שרויה אלא בדבר הסמוי מן העין, כי לו היתה ברכה בדבר המדוד והמנוי, לא היתה בחירה לטעון שזה דבר טבעי.
- ד. פעמים עושה השי"ת נס גם אם היחיד החורג מדרך הטבע, וכגון (שבת נג:) אמרו עליו "כמה גדול אדם זה" אותו אדם שהניק את בנו שנעשה לו נס בשינוי הטבע. ומאידך "כמה גרוע אדם זה", שלא זכה להתחזק באמונה מתוך ראיית השגחת ה' בתוך המסגרת הטבעית.
- ה. אמנם בדרך כלל הקב"ה אינו עושה ניסים החורגים מדרך הטבע למען משקל הבחירה. יוצאי מצרים זכו לניסים גלויים בגלל מצבם הנחות בגשמיות ורוחניות. ועבודת הדורות להתחזק באמונה מכח מסורת האבות.
- ו. גם כשהקב"ה עושה ניסים ממעט אותם כדי שיראו ממבט שטחי כפעולת כוחות הטבע, כדוגמת אלישע והנערים שנבראו דובים ויער נס בתוך נס למעט את הנס הראשון למען הבחירה.
- ז. "מי שבוטח בזולת ה' מסיר האלוקים השגחתו מעליו" ומנהיגו בהסתר ע"י הטבע.
- ח. אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין ממנוה עליו מלמעלה" שמכה אותו ואומר לו גדל. הממונה הישיר הוא המזל; והממונה על המזל הוא המלאך [בהערה].
- ט. הבריאה בהדרגה והשתלשלות כדי שנוכל להבין משהו מדרכיו.
- י. כל המאורעות בעולם הגשמי סיבתם בשורש הרוחני - במלאכים.
- יא. קיום כל מדרגות המלאכים רק מהשי"ת, השתלשלות ההשפעה ממלאך למלאך עד העולם הגשמי, הם כמערכת צינורות שדרכם עוברת ההשפעה.
- יב. השי"ת מנהיג את העולם באמצעות מלאכים, ההנהגה ע"י מלאך יותר

- בדין מאשר הנהגה ישירה של השי"ת, כמו במלכותא דארעא רק המלך יכול לחרוג מהמסגרת, כך רק השי"ת בעצמו יכול לרחם בדין.
- יג. הדיינים וגדרי הדין בב"ד של מעלה, יש בב"ד של מעלה שמלאך יושב בראש, ויש שהקב"ה יושב בראש, ואז הדין יותר ברחמים.
- יד. מערכות שונות בהנהגת הבריאה, רמב"ן (לך לך, וארא) הניסים הנעשים לאבות ולצדיקים, מנצחים מערכת המזלות בגמול על המעשים, אלא שאין בהם שינוי ממנהגו של עולם.
- טו. בתוך מערכת הטבע הרגילה יש דברים חורגים, כמו הסך מדמה של סלמנדרא שהאש לא שולטת בו. ויש מערכת עליונה יותר עם חוקיות טבעית משלה. הנהגת ה' עם הצדיקים - ניסים נסתרים שלא נתבטל מהם מנהג העולם.
- טז. שלש מדרגות עיקריות בהנהגת השי"ת.
- א. הנהגת הטבע הרגילה, ב. הנהגת ה' עם הצדיקים בניסים נסתרים גדולים, ג. בניסים גלויים, הנהגת ה' ביציאת מצרים - שינוי הטבע.
- יז. מידת ההצלה וההצלתה של הצדיק כפי מדרגת דבקותו בהשי"ת, "והרחוק מן הא-ל... יהיה משולח ונעזב למקרים" והוא עלול להפגע ממקרי הטבע, כי חלקים עליו המגבלות הטבעיות.
- יח. גם החסיד השלם מוגבל בחוקי הטבע, כגון בהגבלת המקום.
- יט. אם נגזר על האדם שיהיה לו רע ינצל מהרע ע"י שינוי המקום או שהוא גלות שמכפרת עוון, ולכן יהיה לו טוב במקום אחר. או שמזל המקום גרם להרע לו. אבל אם העבירות מבדילות וחוצצות בין האדם להשי"ת, אז הוא מונהג בהסתר פנים ע"י המזלות.
- כ. "ויצא אותו החוצה", אברהם התקרב להשי"ת, לכן השי"ת קירב אותו אליו והנהיגו בהארץ פנים, מעל להנהגת הטבע והמזלות.
- כא. סיכום: גדרי ההשתדלות לפרנסה, אדם חייב להשתדל נגם הצדיק הבוטח בה', מפני שזה רצונו ית'. מאידך, אין להפריז בהשתדלות, כי השגת המבוקש תלויה ברצון ה' בלבד. ככל שהאדם גדול יותר במידת הבטחון, יקבל את משאלותיו ביגיעה מועטת.